

© І.М. Рогач, Л.О. Качала, Р.Ю. Погоріляк, 2013

УДК 614.2(477):314.145

І.М. РОГАЧ, Л.О. КАЧАЛА, Р.Ю. ПОГОРІЛЯК

Ужгородський національний університет, факультет післядипломної освіти, кафедра громадського здоров'я, Ужгород

РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ ТА ЗНАНЬ ОРГАНІЗАТОРІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я З ПИТАНЬ МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНИХ

Проведено опитування організаторів охорони здоров'я щодо їх інформованості та рівня знань із питань медико-демографічної ситуації в Україні.

Ключові слова: організатори охорони здоров'я, менеджери, демографічна ситуація, навчання, інформованість

Вступ. На сьогоднішній день в Україні продовжує простежуватися чітка тенденція до погіршення демографічної ситуації із Заходу на Схід, із менш промислових до більш екологічно забруднених регіонів, що свідчить про вплив комплексу негативних медико-соціальних факторів і віддзеркалює стан економіки, охорони здоров'я, освіти, культури серед населення. При цьому не треба забувати, що населення є складовою державотворення, запорукою безпеки, основою суспільного розвитку в цілому [1].

Саме система охорони здоров'я сьогодні виступає одним із ключових інститутів із реалізації демографічної політики держави, спрямованої на подолання демографічної кризи та відновлення процесів відтворення населення. Але сама система перебуває у складному стані і на сучасному етапі найважливішими серед проблем є формування оптимального ресурсного потенціалу системи охорони здоров'я та суспільно необхідної структури медичних кадрів [2].

Теперішній стан галузі охорони здоров'я вимагає вивчення рівня професійної підготовки медичних кадрів. При цьому основними менеджерами виконання завдань системи з реалізації демографічної політики виступають фахівці з управління охороною здоров'я, які повинні на належному рівні підтримувати свою професійну компетентність [4, 5].

Мета дослідження. Вивчити та проаналізувати рівень обізнаності та знань організаторів охорони здоров'я з питань медико-демографічних проблем в Україні.

Матеріали та методи. Проаналізовано дані соціологічного опитування серед спеціалістів з організації і управління охороною здоров'я, які підвищували свою кваліфікацію на кафедрі громадського здоров'я факультету післядипломної освіти Ужгородського національного університету за період 2008 – 2011 років. Соціологічне опитування курсантів здійснювалося методом анкетування за спеціально опрацьованою анкетною та ґрунтувалося на суцільній статистичній сукупності [n = 246]. Аналіз результатів здійснювався за допомогою статистичної програми Microsoft Excell (варіаційна статистика).

Методами дослідження слугували: соціологічний, медико-статистичний, узагальнення.

Результати досліджень та їх обговорення. Використана при опитуванні анкета соціологічного дослідження охоплює найбільш важливі питання, які характеризують такі розділи медико-демографічної ситуації в державі: 1) стан проблеми; 2) причини проблеми; 3) заходи щодо усунення проблеми.

Респондентів було розподілено на три групи: 53,3 % склали керівники закладів охорони здоров'я всіх рівнів надання медичної допомоги (перша група); 41,8 % – заступники керівників лікувально – профілактичних установ (друга група); третя група складалася з лікарів-статистів – 4,9 %.

Організатори охорони здоров'я за рівнем кваліфікаційної категорії поділялись таким чином: вищу категорію мали – 127 (51,6 %) осіб, першу – 70 (28,4 %), другу – 30 (12,2 %), сертифікат спеціаліста – 19 (7,7 %) осіб. Стаж роботи в охороні здоров'я понад 20 років мали 119 (48,4 %) осіб, від 10 до 20 років – 82 (33,3 %) особи, до 10 років – 45 (18,3 %) осіб. Розподіл за стажем роботи за спеціальністю “Організація і управління охороною здоров'я” був наступним: понад 20 років – 51 чоловік (20,7 %), від 10 до 20 років – 122 особи (49,6 %), до 10 років – 73 особи (29,7 %).

Розділ “стан проблеми” є надзвичайно важливим із точки зору базового рівня знань організаторів охорони здоров'я, які повинні в процесі управлінської діяльності використовувати інтегральні медико-демографічні показники; досліджувати проблему, інтерпретувати одержані результати, робити висновки; розробляти стратегічний план діяльності закладу.

Серед опитаних всіх трьох груп $78,2 \pm 2,1$ % висловлюють думку, що стан медико-демографічних проблем держави визначається недостатніми економічними витратами суспільства на охорону здоров'я.

Оцінка респондентами загальних тенденцій смертності населення у світі на сьогоднішній день є такою: смертність має тенденцію до росту у всьому світі – $42,1 \pm 2,32$ %, зростає у слаборозвинутих країнах – $26,2 \pm 2,2$ %, рівень смертності у світі стабільний $15,4 \pm 1,98$ %, смертність знижу-

ється – $6,2 \pm 1,32$ %, смертність швидко зростає – $10,1 \pm 1,54$ %.

Із загальної кількості опитаних осіб $83,2 \pm 2,41$ % вірно оцінили тенденції смертності населення України на сьогоднішній день.

Найбільш поширеними в структурі смертності респонденти вірно виділили хвороби органів кровообігу ($80,3 \pm 2,21$ %) та онкопатологію ($19,8 \pm 2,04$ %).

Стосовно рівня смертності за гендерною ознакою всі респонденти вважають більш високою смертність серед чоловіків, ніж жінок. Відносно місця проживання думки опитаних розділилися: $58,02 \pm 2,73$ % респондентів вважають, що найвища смертність спостерігається у містах, у той час у селах її оцінюють вищою – $41,98 \pm 2,14$ %. Не бачать різниці в рівнях смертності в регіонах України $72,8 \pm 2,8$ %, водночас $23,8 \pm 2,09$ % виділили, що найвищою смертність є у Східному регіоні, а $3,4 \pm 1,12$ % – у Центральному.

Розділ “причина проблеми” є важливою з огляду вміння організаторів охорони здоров'я здійснити її оцінку; володіти методологією аналізу ефективності витрат в процесі надання медичних послуг; визначати основні рівні управління якістю та методи їх оцінки; розробляти стратегію і методи для формування здорового способу життя, оздоровлення зовнішнього середовища, покращення якості медичної допомоги.

До числа основних причин високої смертності в Україні респонденти віднесли соціально-економічні умови проживання населення – $82,2 \pm 2,33$ %, спосіб життя – $74,4 \pm 2,11$ % і вплив навколишнього середовища – $72,1 \pm 1,97$ %.

Високу смертність населення в Україні зумовлюють, на думку організаторів охорони здоров'я, економічні чинники $77,2 \pm 2,72$ %. Цю причину смертності в найбільшій мірі виділила група головних лікарів. Другою за значимістю причиною опитані вважають бездіяльність на державному рівні – $74,2 \pm 1,88$ %. Наступною причиною високої смертності організатори охорони здоров'я визначають стан системи охорони здоров'я – $68,1 \pm 2,51$ %.

Провідну роль в організації медичної допомоги населенню, на думку респондентів, повинні відігравати амбулаторно-поліклінічні заклади ($65,7 \pm 2,78$ %) і тільки в $17,02 \pm 1,34$ % перевага надається діагностичним центрам та в $15,7 \pm 1,72$ % – багатопрофільним лікарням. Розвиток приватної медицини в Україні знаходиться на початковому етапі і відіграє мінімальну роль у системі охорони здоров'я держави.

За оцінкою респондентів, визначальним у зростанні смертності був дефіцит коштів на забезпечення лікувальних закладів ліками, сучасною апаратурою та рентгенологічною плівкою ($72,3 \pm 2,61$ %) та пізні звернення населення за медичною допомогою ($63,8 \pm 2,1$ %). Смертність населення України зросла також у зв'язку з фактичним при-

пиненням диспансеризації населення ($58,2 \pm 2,2$ %). Певну роль у зростанні смертності відіграє рівень професійної підготовки лікарів та середнього медичного персоналу ($41,8 \pm 1,97$ % та $40,2 \pm 1,54$ % відповідно).

Структура соціально-економічних факторів, які сприяли зростанню смертності населення, є такою: погіршення матеріального стану населення вважають $83,2 \pm 2,6$ % респондентів, погіршення здоров'я населення – $72,8 \pm 2,15$ %, погіршення матеріально-технічної бази медичних закладів – $58,8 \pm 2,02$ %, постаріння населення – $58,9 \pm 2,7$ %, урбанізація – $48,5 \pm 2,14$ %, безробіття – $39,8 \pm 2,8$ %.

На думку фахівців з управління охороною здоров'я, при визначенні значимості характеристик способу життя, який впливає на зростання смертності, перші місця було відведено зловживанню населенням алкоголю ($82,8 \pm 2,53$ %) та тютюнопалінню ($77,2 \pm 2,0$ %). Неповноцінне та нерегулярне харчування зайняло третє місце ($70,7 \pm 1,82$ %). Більше 50 % опитаних вказали на наркоманію ($60,2 \pm 1,72$ %) та низьку фізичну активність населення ($58,1 \pm 2,01$ %).

Визначальними детермінантами впливу зовнішнього середовища респонденти вважають споживання населенням неякісної води ($82,3 \pm 2,4$ %), низьку якість продуктів харчування ($79,8 \pm 2,82$ %) та забруднення атмосферного повітря ($75,1 \pm 2,5$ %). Високий процент отримали також погані умови проживання ($64,2 \pm 2,03$ %), негативні явища, пов'язані зі зростанням кількості транспортних засобів ($56,5 \pm 2,2$ %) і незадовільні умови та безпека праці на виробництві ($52,6 \pm 2,9$ %).

Отже, до основних причин зростання смертності населення України респонденти віднесли екологічний стан як держави, так і населення, бездіяльність державних інституцій та стан самої системи охорони здоров'я, що спричинило пізні звернення населення за медичною допомогою та в зв'язку з цим погіршення його здоров'я. Ускладнюють ситуацію такі фактори, як зловживання алкоголем та куріння, споживання неякісної води та низької якості харчових продуктів, забруднення атмосферного повітря.

Розділ “заходи щодо усунення проблеми” дає можливість оцінити рівень знань організаторами охорони здоров'я методології системного аналізу в управлінні на основі використання методів залучення відповідальних до вирішення актуальних проблем управління та прийняття рішення; основ чинного законодавства України у сфері охорони здоров'я; демонструвати практичне застосування методології аналізу досягнення кінцевих цілей державної політики у сфері охорони здоров'я.

На думку спеціалістів з організації та управління охороною здоров'я, для ліквідації медико-демографічної кризи в Україні передусім необхідно покращити фінансування закладів охорони здоров'я ($62,7 \pm 2,73$ %) та запровадити обов'язкове

соціальне медичне страхування ($42,7 \pm 2,84$ %). При цьому $37,7 \pm 2,7$ % респондентів своїм завданням бачать покращення якості медичної допомоги населенню. Практично 20 % опитаних рекомендують і надалі широко впроваджувати всі передбачені заходи державних і міжгалузевих цільових програм та здійснювати контроль за їх виконанням ($19,46 \pm 2,15$ %).

Опитуванням респондентів щодо знання документів, які спрямовані на покращення демографічного розвитку держави – постанови Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 р. № 879 “Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року” [3], – встановлено, що 95,4 % організаторів охорони здоров'я взагалі не знали про цю постанову та 98,2 % – про рік її видання.

З числа пропозицій, які висловили опитані щодо зниження смертності населення, були: належне фінансування, особливо первинної ланки охорони здоров'я; якнайшвидше запровадження обов'язкового медичного страхування; відновлення диспансеризації населення; пропаганда та активна підтримка державою здорового способу життя тощо.

Оскільки соціологічне дослідження виявило слабкі моменти у рівні знань організаторів охорони здоров'я, нами було проведено опитування курсантів щодо необхідності удосконалення системи підготовки менеджерів охорони здоров'я.

Аналіз результатів опитування підтвердив необхідність подальшого удосконалення системи підготовки управлінців охороною здоров'я (72,3 %), 49,2 % слухачів надають перевагу підготовці організаторів на курсах підвищення кваліфі-

кації, а 27,8 % пропонують таку підготовку впровадити через магістратуру.

Враховуючи специфіку своєї роботи, більшість респондентів (67,4 %) пропонували практикувати виїзну форму проведення циклів підвищення кваліфікації. Дистанційне навчання підтримало лише 6,4 % слухачів, стаціонарну форму підготовки – 54,2 %, очно-заочним навчанням зацікавлені 39,4 % опитаних.

Із числа запропонованих видів практичних занять слухачами обрано відповідно: проведення практичного заняття на передовій базі – 38,6 %, ділова гра – 32,2 %, ситуаційні задачі – 20,5 %, тестування – 8,7 %.

Слухачі висловили бажання розвинути такі модулі навчальної програми: менеджмент охорони здоров'я, медичне право, економіка охорони здоров'я, психологія управління.

Висновки.

1. Аналіз проведеного соціологічного опитування керівників охорони здоров'я виявив недостатній рівень обізнаності та знань щодо медико-демографічних проблем в Україні.

2. Основними шляхами у підвищенні якості підготовки організаторів охорони здоров'я повинні стати:

- адаптація навчального процесу до вимог сьогодення;
- широке впровадження курсів тематичного удосконалення із застосуванням передового досвіду та іновативних технологій;
- впровадження очно-заочних форм підвищення фахових знань;
- адаптація до вимог сьогодення термінів підготовки організаторів охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайдаєв Ю. О. Дослідження демографічних процесів та проблем системи охорони здоров'я України / Ю.О. Гайдаєв // Український медичний часопис. — 2007. — № 5 (61). — С. 3 — 8.
2. Князевич В. М. Актуальні питання кадрового забезпечення служби анестезіології та інтенсивної терапії обласних багатопрофільних лікарень / В.М. Князевич, Г.О. Слабкий, Р.М. Федосюк // Патологія. — 2009. — Т. 6, № 1. — С. 4 — 7.
3. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: постанова КМУ № 879 від 24.06.2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 26. — С. 161.
4. Січкоріз О. Є. Удосконалення системи післядипломної підготовки організаторів охорони здоров'я України / О. Є. Січкоріз, О. В. Любинець // Управління охороною здоров'я: матеріали науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. — Л.: ЛНМУ, 2008. — С. 115 — 116.
5. Шутов М. М. Проблемы подготовки специалистов-менеджеров, руководителей лечебно-профилактических учреждений / М. М. Шутов // Украина. Здоров'я нації. — 2009. — № 4. — С. 68 — 71.

I.M. RONACH, L.O. KACHALA, R.Y. PONORILYAK

Uzhhorod National University, Institute for Postgraduate Education, Department of Public Health, Uzhhorod

AWARENESS AND KNOWLEDGE OF HEALTH CARE MANAGERS ABOUT MEDICAL AND DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN UKRAINE

A survey was accomplished and knowledge of Health Care Managers on a subject of the demographic situation in Ukraine.

Key words: health care managers, demographic situation, education, awareness

Стаття надійшла до редакції: 8.10.2012 р.